

Laskai Anna

Csuka Béla zenei írásainak annotált bibliográfiája *

Csuka Béla (1893–1957), csellóművész, viola da gamba és baryton-játékos, az Operaház és a Filharmóniai Társaság zenekarának gordonkaművésze volt. Előadóművészi, valamint zeneírói munkásságára mindeddig igen kevés figyelem irányult, pedig gordonkajátékosként egyike volt azoknak az előadóművészeknek, akik a 20. század első felében az elsők között szólaltattak meg olyan – a zeneéltben már nem használt – historikus hangszereket, mint a viola da gamba vagy a baryton. E két, a modern hangversenyéletben már nem használt hangszernek a hazai megismertetésével és e hangszerekről szóló, nyomtatásban megjelent publikációival egyaránt nagy szolgálatot tett.¹

A csodagyermekként számon tartott Csuka Béla tíz éves korában nyert felvételt a Zeneakadémia gordonkaszakára, ahol 1903 és 1909 között Schiffer Adolf és Popper Dávid növendéke volt.² Tanulmányait 1911-ben és 1912-ben Berlinben folytatta a neves belga gordonkaművésznél, Marix Loevensohnnál (1880–1943). Ebben az időszakban rendszeresen hangversenyezett a Telmányi Emillel és Zsigmondy Gáborral megalapított Berliini Magyar Trióval, valamint a berlini Kurfürsten Oper (ma Deutsches Künstlertheater) első gordonkásaként. Berliini tanulmányait és hangversenyeit követően, 1913-tól 1944-ig a budapesti Operaház, valamint a Filharmóniai Társaság Zenekarának gordonkása volt, ez utóbbi együttes tagjaként számos mű szólójaként is közreműködött (például Haydn D-dúr gordonkaversenye, vagy Richard Strauss *Don Quixote* című alkotásának előadásakor).³ Amellett, hogy a Filharmóniai Társaság és az Operaház zenekarának a tagja volt, gyakran adott szóló és kamarakonzerteket, s a gordonka mellett az 1930-as évektől a viola da gamba és a baryton is bekerült megszólaltatott

---

* A publikáció az NKFIH 142100-es számú, valamint a Kodály Zoltán Zenei Alkotói ösztöndíjpályázat támogatásával jött létre. A szerző a BTK Zenetudományi Intézet kutatója.

¹ Lásd például: Csuka Béla, „Viola da gamba”, *A Zene* XV/7 (1934. január 1.): 89–92. Uő., „A baryton”, *A Zene* XX/7 (1939. január 15.): 135–141. Uő., „Haydn és a baryton”, in Szabolcsi Bence–Bartha Dénes (szerk.), *Zenetudományi tanulmányok Kodály Zoltán 75. születésnapjára* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1957), 669–728.

² Csuka Béla legrészletesebb életrajzát lásd: Batizi László (szerk.), *A magyar muzsika hőskora és jelene történelmi képekben* (Budapest: Pintér Jenőné Kiadása, 1944), 385–386. Az életrajz összefoglalásához nagyrészt a szóban forgó munkában megjelent információkat és a Csuka Béla hagyatékában fennmaradt dokumentációt vettem alapul, amely az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárában tanulmányozható.

³ Lásd a BTK Zenetudományi Intézet 20–21. Századi magyar Zenei Archívuma által üzemeltetett Budapesti Hangversenyek Adatbázisát. http://db.zti.hu/koncert/koncert_Kereses.asp (Utolsó megtekintés: 2022. szeptember 25.). Csuka a Strauss-mű szólójaként 1927. december 12-én (a hangverseny ID-száma: 8426), a Haydn versenymű szólójaként pedig 1909. május 25-én volt (a hangverseny ID-száma: 14649).

hangszereinek sorába. 1944-ben Csuka mind az Filharmóniai, mind pedig az Operaházi zenekarból nyugdíjba vonult és egy ideig Szegeden telepedett le, majd az ötvenes években visszatért a főváros zeneéletébe.

A gordonkaművész életművének dokumentációja, valamint több száz kötetes könyv- és kottaállománya az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárában került elhelyezésre: ezek, a muzsikus kivételesen sokoldalú érdeklődési köréről adnak számot.⁴ A Csuka munkásságát végigkísérő katalogizálásra való hajlam hagyatékában is tetten érhető, hiszen életművének dokumentumait is szisztematikusan gyűjtötte és gondosan, kötetekbe ragasztva őrizte meg az utókor számára. Saját életének iratanyagán kívül együttese, a Budapesti Filharmóniai Társaság emlékeit egyaránt rendezte, ráadásul Csuka kezdeményezésére került megalapításra a zenekar Emlékgyűjteménye, valamint az első elnökkarnagy, Erkel Ferenc után elnevezett könyvtár is.⁵

Csuka Béla első publikációja 1934. január 1-jén jelent meg *A Zene* című szaklapban: tanulmánya az általa újra felfedezett viola da gamba történetének ismertetésére koncentrál.⁶ Öt évvel később szintén fontos írást jelentetett meg ugyanebben a lapban, amelyben a baryton mutatja be.⁷ Legnagyobb szabású tanulmánya szintén e témakörben jelent meg „Haydn és a baryton” címmel 1957-ben, amely néhány hónappal halálát követően látott napvilágot a Kodály Zoltán 75. születésnapja alkalmából készült *Zenetudományi tanulmányok* kötetében.⁸ Az írás Haydn barytonra írt kompozícióival, a hangszer történetével, játékmódjával és legfontosabb játékosaival foglalkozik. A dolgozat legnagyobb érdeme a tanulmány végi incipites jegyzék Haydn barytonra írt kompozícióiból. E historikus hangszerek mellett a Filharmóniai Társaság Zenekarának gordonkajátékosaként együttese történetével is behatóan foglalkozott és 1937-től rendszeresen jelentetett meg ismeretterjesztő szövegeket a Filharmóniai Társaság műsorfüzeteiben,⁹ majd 1943-ban kismonográfiát írt a zenekar kilencvenedik évfordulója

---

⁴ Csuka Béla könyv- és kottatára szintén az Országos Széchényi Könyvtárban elhelyezett hagyaték része. A könyvtár tételeiről a közelmúltban készítettem részletes listát.

⁵ Az együttes Emléktárának és Erkel Ferenc könyvtárának megalapításáról lásd: Csuka Béla, *Kilenc évtized a magyar zeneművészet szolgálatában: a Filharmóniai Társaság emlékkönyve 90 éves jubileuma alkalmából* (Budapest: Filharmóniai Társaság, 1943), 213–215.

⁶ Csuka Béla, „Viola da gamba”, *A Zene* XV/7 (1934. január 1.): 89–92.

⁷ Csuka Béla, „A baryton”, *A Zene* XX/7 (1939. január 15.): 135–141.

⁸ Csuka Béla, „Haydn és a baryton”, in Szabolcsi Bence–Bartha Dénes (szerk.), *Zenetudományi tanulmányok Kodály Zoltán 75. születésnapjára* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1957), 669–728.

⁹ Lásd például: Csuka Béla, „A Filharmóniai Társaság múltja és jelene”, *A Filharmóniai Társaság Évkönyve 1936–1937*, 25–27; Uő., „A Filharmóniai Társaság Emlékgyűjteménye és »Erkel Ferenc-könyvtára«”. *A Filharmónia Társaság Évkönyve 1938–1939 [1939–1940]*, 13–16; Uő., „Filharmóniai hangverseny 50 évvel ezelőtt”, *A magy. kir.*

alkalmából.¹⁰ Bár áttekintésem nem törekszik az írások filológiai feltárására, mégis kitűnik, hogy az ismeretterjesztő írások és a kismonográfiában megjelenő egyes szövegek tartalma több esetben egy az egyben megegyezik: mindezek alapján úgy tűnik, Csuka a műsorfüzetekben megjelent írásaival kívánta előkészíteni a jubileumi kötet tartalmát. Az 1940-es évek második felétől Csuka zeneesztétikai és vallásos témájú szövegeket írt, ezeknek azonban csak egy része jelent meg nyomtatásban.¹¹ Csuka Béla zeneirői tevékenysége bár nem mérhető kortárs szakíró kollégáihoz, mégis felbecsülhetetlen értékű. Igazi rendszerező elme volt, s mint ahogy a bibliográfiából kitűnik, életműve jelentős része bizonyos listákon/rendszerezéseken alapult, s a mögötte rejlő – több esetben a háttérben maradó katalogizáló – munka jellemezte. Ezt bizonyítja többek között a Filharmóniai Társaság gyűjteményében végzett tevékenysége, s e mellett más, az érdeklődési körébe tartozó témák beható tanulmányozása. Hagyatéka további betekintést enged gondolkodásmódjába: a régi zenei irányzatok, s a zeneéletben akkoriban már nem használt historikus hangszerek nemzetközi szakirodalmából készített – s Magyarországon mindmáig nagyon nehezen hozzáférhető forrásmunkák – gyűjteménye máig alapvető jelentőségűnek számít.

Az alábbi annotált bibliográfia elsőként tesz kísérletet arra, hogy e sokoldalú muzsikusi írásos életművét összegyűjtse. A gyűjtemény mind a nyomtatásban, mind pedig a kéziratban fennmaradt írásokat felsorakoztatja. Az összeállítás során primer forrásaként Csuka Bélának az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárában elhelyezett hagyatékát használtam, amely csaknem valamennyi szövegét megőrizte.¹² Írásos életművéről külön listát is készített, amely „Csuka Béla irodalmi dolgozatai” címmel található meg hagyatékában.¹³ E forrás azért is rendkívül fontos, mert nemcsak a nyomtatásban megjelent publikációit tartalmazza, hanem azon írások címeit is, melyek kéziratai a hagyatékban sem maradtak fenn. Ezen kívül munkám során számos online

---

Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora (1940. október 18.), 14–15; Uő., „Mahler Gusztáv és a Magyar Filharmonikusok”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora* (1941. november 14.), 13–16.

¹⁰ Csuka Béla, *Kilenc évtized*, i.m.

¹¹ Lásd például: Csuka Béla, „Facies Dei/ Isten arca”, *Papi Lelkiség* IV/3 (1944): 49–52; Uő., „Kinek adjuk a művészetet?”, *Délmagyarország* (1947. április 6.), oldal nélk. A *Zenefilozófiai jegyzetek* című több fejezetből álló, és valószínűleg egy teljes kötetnyi zeneesztétikai szövegnek nem maradt fenn a kézirata Csuka Béla hagyatékában. Szintén nem maradt fenn a *Virrasztások könyve* címmel ellátott több fejezetes – a címadásokból kiindulva vélhetően – vallásos témájú kötet sem.

¹² Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve szerint a hagyatékot a gordonkaművész húga, Ludvig Jenőné Csuka Erzsébet (1902–1959) helyezte el a Zeneműtárban. Vécsey Jenő, „Az Országos Széchényi Könyvtár zenei gyűjteményének fejlődése az elmúlt tizenöt évben”, in Dezsényi Béla (szerk.), *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1958* (Budapest, 1959), 81–97. Ide: 91.

¹³ A Zeneműtárban megőrzött lista jelzete: Ms. Mus. Th. 113/3–4.

elérhető adatbázist – az Arcanum Digitális Tudománytár, a Hungaricana Közgyűjteményi portált, a Magyar Zenei Folyóiratok Digitális Gyűjteményét –, valamint a BTK Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívumában letétként elhelyezett Budapesti Filharmóniai Társaság gyűjteményét használtam. Az írások bibliográfiai leírásában a rövid tartalmi összefoglalásra törekedtem. A Csuka legfontosabb írásairól megjelent recenziók adatait az ismertetés után (**Rec.:** megjelöléssel) adtam meg.

A bibliográfiában az írásokat két nagyobb csoportban, s azon belül az alábbi alkategóriák szerint soroltam föl: I. Megjelent írások: *Monográfiák; Tanulmányok; Fordítás; Ismeretterjesztő írások; Egyéb írások*; II. Kéziratok: *Kiadatlan, zenei témájú írások; Előadások; Katalógusok, jegyzékek; Közreadás-tervezetek, átiratok; Fordítás; Egyéb, nem zenei témájú írások.*

I. MEGJELENT ÍRÁSOK

Monográfiák

Kilenc évtized a magyar zeneművészet szolgálatában: a Filharmóniai Társaság emlékkönyve 90 éves jubileuma alkalmából. Budapest: Filharmóniai Társaság, 1943.

Csuka Béla, a Filharmóniai Társaság magángordonkása, az együttes felbecsülhetetlen értékű dokumentumait magába foglaló Emlékgyűjteményének létrehozója és őre, egyszemélyben vállalkozott a nagymúltú zenekar kilencvenéves történetének összefoglalására. A kötet hét részből áll. Az első fejezet tizenegy olyan muzsikus portréját rajzolja meg, akiknek működése szorosan összefonódott a zenekarral. A rendkívül informatív és olvasmányos szövegrészt egy kronologikus áttekintés követ az együttes legfőbb mozzanatainak rövid összefoglalásával. A harmadik rész a zenekar tagjainak nevét listázza az együttes történetének legfontosabb időszakából. A negyedik, „Hangversenykrónika” című fejezet tekinthető, a kötet legfontosabb részének, amely valójában egy adattár az együttes hangversenyeinek műsoráról, a koncerteket dirigáló karmesterekről és közreműködő művészeiről. E numerikus mutatókkal ellátott jegyzék elkészítése már önmagában figyelemreméltó munkának – ha úgy tetszik egyfajta adatbázisnak – tekinthető. Az ezt követő ötödik fejezet a Filharmóniai Társaság jóléti intézményeinek – az Özvegy- és Árvasegélyező Egyesület, valamint a Filharmóniai Társaság nyugdíjas tagjait segélyező Dohnányi Egyesület – működését mutatja be. A zenekar történetének dokumentumait megőrző Emlékgyűjteményről és az együttes első elnökmegválasztásáról elnevezett Erkel Ferenc Könyvtárról a hatodik fejezet tájékoztat – e két gyűjtemény létrehozásában és gondozásában a kötet szerzőjének nagy szerepe volt. Külön fejezetben mutatja be Csuka a Filharmóniai Társaság Barátai Egyesületet, amely többek között az együttes hangversenyeinek megrendezéséhez, a közreműködő művészek honorálásához nyújtott anyagi segítséget. A kötet végén dedikációkkal ellátott arcképcsarnok a zenekar vendégkarnagyait és tiszteletbeli tagjainak portréit vonultatja fel, amelyhez a szerző a művészek munkásságát ismertető jegyzetanyagot készített.

Rec.: N.N., „Kilenc évtized a magyar zeneművészet szolgálatában. A Filharmóniai Társaság emlékkönyve 90-éves jubileuma alkalmából”, *A Zene* XXV/7 (1944. február 1.): 108–109.

Rec.: Lányi Viktor, „Zenei levél a Filharmóniáról”, *Film Színház Irodalom* VI/51 (1943. december 16.): oldal nélk.

- Rec.:** N.N., „Kilenc évtized a magyar zeneművészet szolgálatában”, *Reggeli Magyarország* LI/24 (1944. január 30.): 14.
- Rec.:** G. E. [Gertler Ede], „Kilenc évtized a magyar zeneművészet szolgálatában”, *Magyar Nemzet* VII/57 (1944. március 10.): 7.
- Rec.:** Szenthegyi István, „Kilenc évtized a magyar zeneművészet szolgálatában”, *Nemzeti Ujság* XXV/293 (1943. december 26.): 10.
- Rec.:** T. D. [Tóth Dénes], „Kilenc évtizede áll a magyar zeneművészet szolgálatában a Filharmóniai Társaság. Érdekes adatok egy nagymultú zenekar életéből.”, *Függetlenség* XI/287 (1943. december 19.): 12.

Tanulmányok

„Viola da gamba”, *A Zene* XV/7 (1934. január 1.): 89–92.

Csuka első nyomtatásban megjelent zenei írása. A szerző a viola da gamba budapesti bemutatását Bach Máté-passiójának 1931. április 3-i előadásához köti, azzal a párhuzammal, hogy Bachnak épp e műve bemutatásával kezdődött életművének reneszánsza a 19. században. Az írás e rég elfeledett hangszer történetének bemutatására vállalkozik: a leírásban képet kaphatunk a gamba hangszercsalád fejlődésének állomásairól, a legfontosabb előadóművészekről és a repertoárról. A szövegben hivatkozott külföldi szakirodalom jelenléte bizonyítja a szerző jártasságát a nemzetközi gamba-irodalomban.

„A baryton”, *A Zene* XX/7 (1939. január 15.): 135–141.

A tanulmány egy, a viola da gambához hasonlóan elfeledett historikus hangszer, a baryton bemutatására koncentrálna. A hangszer történetének ismertetésén túl a szerző betekintést nyújt a baryton repertoárjába is. Ezek közül Csuka Haydn több mint száz barytonra írt művét emeli ki hangsúlyosan, amelyek Esterházy Miklós herceg pártfogásának köszönhetően – aki maga is játszott e hangszeren – keletkeztek. A tanulmány az előző íráshoz képest jegyzetapparátussal rendelkezik és illusztrációként egy Haydn-fakszimile oldalt, valamint egy Esterházy Miklós herceg barytonjáról készült képet is közöl.

„Arcképek a gordonkajáték történetéből Magyarországon”, in Batizi László (szerk.), *A magyar muzika hőskora és jelene történelmi képekben*. 157–182. Budapest: Pintér Jenőné Kiadása, 1944.

A tanulmány a magyarországi zenetörténetet többféle aspektusból bemutató reprezentatív, fényképekkel tűzdelt többszerzős kötetben jelent meg. Csuka a magyarországi gordonkajáték történetét a hangszeren játszó legjelentősebb muzikusok – Szuk Lipót, Szuk Róza, Popper Dávid, Bürger Zsigmond, Schiffer Adolf, Földesy Arnold, Kerpely Jenő,

Zsámboki Jenő, Sebestyén Sándor – portréjának bemutatásán keresztül rajzolja meg. A legjelentősebb gordonkaművészek külön-külön, eltérő terjedelmű alfejezekben kerülnek bemutatásra, aminek nyilvánvalóan az lehet az oka, hogy a szerző nem mindegyik muzsikusról rendelkezett megfelelő mennyiségű információval. Mindezek ellenére Csuka gordonkajátékosokról készített „lexikon szócikkei” rendkívül információgazdagok, a muzsikusról szóló egyéni megállapításai pedig külön jelentőséggel bírnak.

„A gordonjáték múltja és jelene Magyarországon”, in Batizi László (szerk.), *A magyar muzsika hőskora és jelene történelmi képekben*. 183–189. Budapest: Pintér Jenőné Kiadása, 1944.

Az írás ugyanabban a kötetben látott napvilágot, mint az előző tanulmány, s egyúttal hasonló ívet követ – a szóban forgó szöveg azonban a magyarországi nagybőgőjáték történetével foglalkozik. A hangszer történetének ismertetése után az írás betekintést enged a nagybőgő szóló- és kamararepertoárjába egyaránt. A magyarországi gordonjáték legfontosabbjai közül a szerző Trautsch Károlyt, Gianicelli Károlyt, Gaál Ferencet, Derlick Józsefet, Kleinecke Rudolfot, Tintner Bertalant, Schmitz Róbertet, Schwalm Ferencet, Montag Lajost és Tibay Zoltánt emeli ki. A muzsikusként és pedagógusként működő gordonkások működéséről lényegre törő, rövid leírásokat közöl, valamint több ízben hangsúlyozza a nagybőgő játékmódjának nehézségeit.

„A Filharmóniai Társaság küldetése és művészi eredményei”, in Batizi László (szerk.), *A magyar muzsika hőskora és jelene történelmi képekben*. 209–219. Budapest: Pintér Jenőné Kiadása, 1944.

Szintén az előző két tanulmánnyal egy kötetben jelent meg az írás, éppen a Filharmóniai Társaság kilencvenéves jubileumán, amikor Csuka Béla az együttesről szóló monográfiáján dolgozott (*Kilenc évtized a magyar zeneművészet szolgálatában: a Filharmóniai Társaság emlékkönyve 90 éves jubileuma alkalmából*). A jubileumi kötet elkészítésével kapcsolatos kutatásait e cikkben is felhasználta a szerző, hiszen a könyvben megjelenő adatsorokból és kimutatásokból a tanulmányában is közlésszerű néhány felsorolást (például a közreműködő külföldi és magyarországi vendégkarmesterekről, a bemutatott magyar művekről, valamint a leggyakrabban előadott kompozíciókról). A Filharmóniai Társaság Zenekarának megalakulását és kilencvenéves történetét olvasmányos írásmódban tárja a szerző az olvasó elé. Az együttes művészi eredményeinek bemutatásához Csuka a sajtóban megjelent kritikákat is felhasznál – több ízben idéz az együttes 1928-as nagyszabású koncertturnéjának visszhangjaiból.

„A Filharmóniai Társaság múltja és jelene”, in Papp Viktor (szerk.), *Magyar zenei almanach*, 88–93. Budapest: Fráter György Sajtószövetkezet Kiadása, 1944.

A filharmonikusok kilencvenedik jubileumát követő évben megjelent írás a nagymúltú együttes történetét és jelentőségét hangsúlyozza, kiemelve a zenekari muzikusokat és hozzátartozóikat támogató jóléti egyesületeket („Özvegy- és Árvasegélyező Egyesület, Dohnányi Egyesület). Az írás az együttes legfontosabb küldetéséről, vagyis a magyar szerzők műveinek bemutatásáról, valamint más szerzők kompozícióinak játszottágáról statisztikai adatokat közöl. Ezen túl betekintést enged a zenekar előző, 1942/1943-as évadának eseményeibe: megemlékezésre kerülnek a közreműködő muzikusok és az újonnan bemutatott művek egyaránt. A tanulmány epilógusaként a szerző saját monográfiájáról írt összefoglalója olvasható.

„Régi stílusok – örök értékek”, in Baranyi János (szerk.), *Szegedi Állami Zenekonzervatórium Évkönyve az 1947–48. tanévről*, 6–9. Szeged: Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt., 1948.

Elsősorban előadóművészeknek szóló írás, amely kifejezetten a régizene előadásmódját tárgyalja. Az írás külön figyelmet fordít a stílushűsége és a historikus hangszerek használatának fontosságára. Példaként az általa is gyakran használt viola da gamba és a baryton történetét és alkalmazását emeli ki.

„Haydn és a baryton”, in Szabolcsi Bence–Bartha Dénes (szerk.), *Zenatudományi tanulmányok Kodály Zoltán 75. születésnapjára*. 669–728. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1957.

Az írás Haydn barytonra írt kompozícióival, a hangszer történetével, játékmódjával és legfontosabb játékosaival foglalkozik. Csuka a világszerte fennmaradt hangszerek lelőhelyének is utánajár, s részletesen ismerteti a hangszergyűjteményekben, múzeumokban megőrzött történeti hangszert. A szerző az előadóművész szemszögéből hívja föl a figyelmet különböző játéktechnikai megoldásokra. A tanulmány egy barytonról készült fényképet és két Haydn-divertimento eredeti kéziratát is közli fakszimileként. A dolgozat legnagyobb érdeme a tanulmányt záró incipites tematikus jegyzék Haydn barytonra írt kompozícióiból.

Fordítás

Liszt Ferenc árvízi hangversenyei Bécsben 1938/1939. Walter Teréz (Pulszky Ferencné) naplójából. Fordította és magyarázó jegyzetekkel ellátta Csuka Béla. Budapest: Országos Liszt Ferenc Társaság–Officina Nyomda, 1941.

Az Országos Liszt Ferenc Társaság kiadásában háromszáz számozott példányban megjelent könyvecske a tizenkilencéves Walter Teréz Liszt Ferenchez kapcsolódó naplóbejegyzéseit tárja az olvasó elé. A fiatal lány memoárja különösen izgalmas betekintést nyújt a Liszt-hangversenyek világába, a muzikus személye körüli kialakult rajongásba, valamint Liszt

játékának vonásaiba. Azonban nem csupán Liszt elevenedik meg e rendkívül művelt fiatal lány soraiban, hanem a bécsi hangversenyélet legfontosabb szereplői és a 19. századi zeneélet világa egyaránt.

A Magyar Nemzeti Múzeum irattárában, kéziratban fennmaradt német nyelvű naplóból Csuka Béla válogatta ki a Liszthez kapcsolódó részeket és készített belőlük fordítást. A naplórészletek körülményeinek megértéséhez nagy segítségül szolgál a Csuka által írt bevezető és a kötet végén található utószó. A közreadás tudományos jellegét növeli az egyes naplórészletekben található nevekhez, vagy fogalmakhoz kapcsolódó kötetvégi jegyzetapparátus. A kötet kéziratát Csuka Béla hagyatéka őrzi.

- Rec.:** (d.), „Liszt árvizi hangversenyei Bécsben”, *Nemzeti Ujság* XXIII/124 (1941. június 1.): 18.
- Rec.:** N.N., „Liszt árvizi hangversenyei”, *Függetlenség* IX/126 (1941. június 4.): 6.
- Rec.:** N.N., „Liszt árvizi hangversenyei Bécsben”, *8 Órai Ujság* XXVII/126 (1941. június 4.): 6.
- Rec.:** N.N., „Pulszkyné naplója Liszt bécsi árvizi hangversenyeiről”, *Uj Magyarország* VIII/135 (1941. június 17.): 4.
- Rec.:** Lakatos István, „Walter Teréz (Pulszky Ferencné) naplójából: Liszt Ferenc árvizi hangversenyei Bécsben 1938/9. Az Országos Liszt Ferenc Társaság kiadása. Budapest. 1941.”, *Erdélyi Helikon* XV/2 (1942. február): 120–121.

Ismeretterjesztő írások

„A Filharmóniai Társaság múltja és jelene”. *A Filharmóniai Társaság Évkönyve 1936–1937*. 25–27.

A Filharmóniai Társaság Zenekara fennállásának nyolcvannegyedik évfordulója alkalmából született rövid írás, amely az együttes kezdeti működéséről és jelenlegi munkáját összegzi. Csuka a zenekar múltjának két krónikását, Isoz Kálmánt és Mészáros Imrét is megemlíti.

„Haydn gordonkaversenye”, *Rádióélet* IX/21 (1937. május 28.): 16.

Csuka Haydn D-dúr gordonkaversenyének 1937. március 26-i a Magyar Rádióban elhangzó hangversenyéhez e rövid írással kívánta felhívni a figyelmet arra, hogy a versenyművet a köztudatban elterjedt formájától eltérően eredeti alakjában fogja megszólaltatni.

„85 év”. *A Filharmóniai Társaság Évkönyve 1937–1938*. 12–16.

A Filharmóniai Társaság fennállásának nyolcvanötödik évfordulója alkalmából megjelent írás. Csuka nem csupán az együttes jubileumáról, de két másik fontos korábbi eseményről is megemlékezik, mégpedig a zenekar ezredik hangversenyéről – amelyet 1935. november 25-én tartottak –, valamint Dohnányi háromszázadik hangversenyvezényletéről, amely éppen egy külföldi turné alkalmával, Baden-Badenban, 1937. április 9-én jött létre. A szöveg az együttest vezető korábbi elnökkarnagyok és vendégkarmesterek vezényleti adatait is számszerűen közli. Az írás kiemeli és összefoglalja a filharmonikusok külföldi hangversenyeit, valamint a Társasághoz kapcsolódó jóléti intézmények működését.

„A Filharmóniai Társaság Emlékgyűjteménye és »Erkel Ferenc-könyvtára«”. *A Filharmónia Társaság Évkönyve*. 1938–1940. 13–16.

Az írás az együttes Csuka Béla kezdeményezésére létrehozott Emlékgyűjteményének felállításáról és legfontosabb dokumentumtípusairól számol be. A gyűjteményben őrzött dokumentumok közül a szerző a kéziratos partitúrákat, a levelezést, a műsorokat, az éves jelentéseket, alapszabályokat, jegyzőkönyveket és kritikákat emeli ki. A szöveg a filharmonikusok 1933-ban létrehozott és Erkel Ferencről elnevezett könyvtáráról is beszámol, és arra buzdítja az olvasóközönséget, hogy könyv és kézirat adományaikkal gazdagítsák gyűjteményüket. A szöveg egy az egyben megegyezik Csukanak a Filharmóniai Társaság kilencvenedik évfordulója alkalmából készült monográfiája ugyanezen címet viselő fejezetével.

„A Wesendonk-dalok margójára”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1939. február 13.: 4–6; 1941. november 14. 5–7.

Wagner Wesendonk-dalainak keletkezéstörténetéről, a *Trisztán és Izoldával* való rokonságáról értekezik, miközben a mű lelkületének és hangulatvilágának minél pontosabb megragadására törekszik a szerző. A rövid írás tematikáját tekintve kilóg Csuka zeneírói életművéből.

„Respighi és a magyarok”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1939. február 27. 7–9.

Respighi szimfonikus zenekari műveinek, valamint operáinak magyarországi előadásait foglalja össze az írás. Csuka külön kitér az olasz zeneszerző budapesti tartózkodásaira, e mellett műveiről és vezényleti stílusáról is véleményt alkot.

„A zenei előadás lelkülete”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1939. március 6. 3–5. Újraközlése: *Család* (Társadalmi, közjóléti, művészeti, kritikai és közgazdasági újság) VIII/6 (1939. június 15.): 3–4.

Elmélkedő jellegű írás, amely az előadóművészet, zenekari játék, a karmester és zenekar kapcsolatának kérdéseiről értekezik. Az írás töprengő hangvételét a szöveg első mondata magyarázhatja, miszerint egyik zenekarbeli kollégája Melles Béla meghalt.

„Filharmóniai hangverseny 50 évvel ezelőtt”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1940. október 18. 14–15.

Az 1890. november 7-én, Erkel nyolcvanadik születésnapja alkalmából megrendezett hangversenyéről, azon belül is az idős mester által előadott Mozart d-moll zongoraversenyének (KV 466) interpretációjáról – amely egyúttal a zeneszerző utolsó zongoraművészi fellépése volt – értekezik az írás. A szöveg Ábrányi Kornélnak, a koncert után megjelent kritikáját, valamint egy, a polihisztor Brassai Sámuelről származó anekdotát is megidéz.

„Mahler Gusztáv és a Magyar Filharmonikusok”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1941. november 14. 13–16.

Gustav Mahler életművének és munkásságának összefoglalását követően az írás a zeneszerző magyarországi tartózkodására és működésére helyezi a hangsúlyt. A szövegben helyet kap Mahler I. szimfóniájának 1889. november 20-i ősbemutatójához kapcsolódó levele a filharmonikusokhoz. E levél itt kerül első ízben publikálásra mind faksimile formájában, mind pedig magyar fordításban. A szöveg egy az egyben megegyezik Csukának a Filharmóniai Társaság kilencvenedik évfordulója alkalmából készült monográfiája „Arcképek a filharmónia világából” című fejezetének Mahlerről szóló alfejezetével.

„A Bécsi Filharmonikusok”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1941. november 24. 8–12.

A Bécsi Filharmonikusok 1941. november 24-i vendégjátéka apropóján keletkezett írás. A szöveg a bécsi együttes történetét tárgyalja, amelyben Csuka öt korszakot különböztet meg a zenekar eddigi működésében: a magvetését, a növekedés aranykorát, a megérlelődését, az aratását és az épp a jelenben zajló beteljesülés korát. E korszakokhoz a zenekart vezető legfontosabb karmesterek nevei és jelentős események rövid leírása társul.

„Richter János. A Magyar Filharmonikusok nagy barátja”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1941. december 13. 7–12.

A Magyarországon született Richter János pályaképebe enged betekintést, különös tekintettel a filharmonikusokkal való együttműködésének részleteire, valamint az ifjú Dohnányi műveinek angliai népszerűsítésére

hívja fel a figyelmet. A munka Richter korabeli megítélésébe is betekintést enged, a Wagner-imádatlalt megvádolt karmester ellen felhozott vádak ismertetéséhez korabeli írásokra – Ábrányi Erkel-monográfiájára és a 19. századról szóló könyvére, valamint Pukánszkyénak a Nemzeti Színház történetéről írt kötetére – is hivatkozik a szerző. A szövegben magyar fordításban egy Richter levelet is idéz Csuka, amelynek eredeti fakszimiléjét szintén közli az írás, valamint felhívja a figyelmet arra a további hatvanhárom publikálatlan levélre, amelyet a Filharmóniai Társaság gyűjteménye őriz. A szöveg egy az egyben megegyezik Csukának a Filharmóniai Társaság kilencvenedik évfordulója alkalmából készült monográfiája „Arcképek a filharmónia világából” című fejezetének Richterről szóló alfejezetével.

„Dohnányi Ernő 23 éve a Filharmóniai Társaság élén”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1942. január 9. 15–20.

Dohnányi Ernőnek, a Filharmóniai Társaság elnökkarnagyának a zenekar élén és a magyarországi zeneéletben betöltött szerepéről értekeznek, különös figyelmet fordítva az együttesel bemutatott magyar zeneművekre, valamint Dohnányi zongoraművészi működésére egyaránt. A cikk egy fakszimileoldalt is közöl a Filharmóniai Társaság Aranykönyvéből – amely az együttest vezénylő karmesterek és vendégművészek sorait őrzi – , ezen Dohnányi 1932. januári bejegyzése látható, olyan műveinek kottapélda incipiteivel, amelyeket a filharmonikusokkal mutatott be. A szöveg egy az egyben megegyezik Csukának a Filharmóniai Társaság kilencvenedik évfordulója alkalmából készült monográfiája „Arcképek a filharmónia világából” című fejezetének Dohnányiról szóló alfejezetével.

„Nikisch Artur”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1942. február 6. 9–12.

A magyarországi származású és nemzetközi karriert befutott Arthur Nikisch pályafutását bemutató szöveg a karmester magyarországi működését és dirigensi kvalitásait méltatja. Illusztrációként Nikisch a filharmonikusoknak dedikált arcképe jelenik meg a műsorfüzetben. A szöveg egy az egyben megegyezik Csukának a Filharmóniai Társaság kilencvenedik évfordulója alkalmából készült monográfiája „Arcképek a filharmónia világából” című fejezetének Nikischről szóló alfejezetével.

„Kerner István”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1942. március 6. 11–16.

Az írás a Filharmóniai Társaság egykori elnökkarnagyának, az 1929-ben elhunyt Kerner Istvánnak munkásságát foglalja össze. Csuka a karmester

művészi érdemeinek kiemelésén túl életrajzának rövid ismertetésére is vállalkozik. Kerner 1926-ban készült és a filharmonikusoknak dedikált fényképe is megjelenik a cikk előtti lapon. A szöveg egy az egyben megegyezik Csukának a Filharmóniai Társaság kilencvenedik évfordulója alkalmából készült monográfiája „Arcképek a filharmónia világából” című fejezetének Kernerről szóló alfejezetével.

„Die Budapester Philharmonische Gesellschaft”, *Wiener Philharmoniker Jahrhundertfeier 1842–1842*. [Kivonat egy hosszabb, Csuka Béla hagyatékában fennmaradt kéziratos munkából.]

A mindössze egy oldalas, német nyelvű írás a Bécsi Filharmonikusok működésének századik évfordulóján megrendezett hangversenysorozat alkalmából megjelent műsorfüzetben látott napvilágot, amely ünneppsorozaton többek között a budapesti együttes is fellépett. A szöveg a filharmonikusok történetét foglalja össze, ám az írás végén nem tüntették föl Csuka Béla nevét: a szöveg teljes, eredeti kéziratos formáját Csuka Béla hagyatéka őrzi. A filharmonikusok által előadott művek ismertetőjét C. Schneider írta a műsorfüzetbe.

„A zenei élvezet esztétikája”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1942. április 24. 9–16. Újraközlése: *Idők* (Délmagyarországi művészeti folyóirat) II/3–4 (1947): 5–8.

Zeneesztétikai írás a zenei stílusirányzatokról és a hangversenyek befogadásáról. Az írás öt évvel később, 1947-ben az *Idők* című folyóiratban is megjelent az alábbi megjegyzéssel: „Mutatvány a szerző készülő könyvéből amely *Muzsika (Egy művész jegyzetei)* címen 1947. tavaszán jelenik meg az *Idők* kiadásában.” A szóban forgó könyv végül nem jelent meg, de valószínűleg megegyezhet azzal a Csuka Béla saját műveit tartalmazó listában szereplő többfejezetes kötettel, amelynek a *Zenefilozófiai jegyzetek* címet adta. A *Zenefilozófiai jegyzetek* fejezetcímeit lásd a kiadatlan zenei témájú írások fejezetben, melynek kéziratai nem maradtak fenn a hagyatékban.

„Ferrara Franco, a karmester”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1942. május 21. 3.

Ferrara Franco 1942. június 1-jén harmadik alkalommal vezényelte a Filharmóniai Társaság Zenekarát. Az írás a fiatal karmestert méltatja, s vezénylési stílusába is betekintést enged.

„A Berliini Filharmonikusok”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1942. szeptember 30. 3–4.

A Berliini Filharmonikusok 1942. szeptember 30-i vendégszereplése alkalmából megjelent írás, amely a hatvan évre visszatekintő együttes

múltját ismerteti. A zenekar történetét Csuka három, az együttest irányító karmester – Hans von Bülow, Arthur Nikisch és Wilhelm Furtwängler – működésén keresztül mutatja be.

„Erkel Ferenc, a Filharmóniai Társaság megalapítója”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1942. november 13. 14–20.

A Filharmóniai Társaság megalapításában kulcsfontosságú szerepet játszó és egyben az együttes első elnökkarnagyának, Erkel Ferencnek az életútját, a magyar zenei életben kifejtett érdemeit, valamint zeneszerzői munkásságát mutatja be az írás. Illusztrációként a Filharmóniai Társaság fennállásának hetvenedik évfordulója alkalmából Reményi József által készített bronzplakett jelenik meg, amelyen Erkel arcmása látható. A szöveg egy az egyben megegyezik Csukának a Filharmóniai Társaság kilencvenedik évfordulója alkalmából készült monográfiája „Arcképek a filharmónia világából” című fejezetének Erkelről szóló alfejezetével.

„A hatvanéves Kodály Zoltán”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1942. december 11. 14–20.

Kodály Zoltán születésének hatvanadik évfordulója alkalmából 1942. december 11-én a Filharmóniai Társaság élén vezényelte Budavári Te Deum című kompozícióját. Ennek apropóján jelent meg az írás a Filharmóniai Társaság műsorfüzetében, amely Kodály kompozícióinak bemutatása mellett népzene gyűjtői és tudományos munkásságáról is értekezik. A szöveg elején Kodálynak a Gách Marianne által, éppen 1942-ben készített és dedikált fényképe jelenik meg. A szöveg egy az egyben megegyezik Csukának a Filharmóniai Társaság kilencvenedik évfordulója alkalmából készült monográfiája „Arcképek a filharmónia világából” című fejezetének Kodályról szóló alfejezetével.

„Erkel Sándor”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1943. január 15. 10–16.

Az írás Erkel Sándor halálának negyvenkettedik évfordulója alkalmából született és a Filharmóniai Társaság egykori elnökkarnagyának magyarországi és külföldi működéséről szól. A szöveg arról is tájékoztat, hogy az együttes Emlékgyűjteménye tizenegy Erkel Sándortól származó levelet őriz. A cikk elején Erkel arcképe is megjelenik illusztrációként. A szöveg egy az egyben megegyezik Csukának a Filharmóniai Társaság kilencvenedik évfordulója alkalmából készült monográfiája „Arcképek a filharmónia világából” című fejezetének Erkel Sándorról szóló alfejezetével.

„A zenei előadás technikai háttere”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1943. február 5. 12–20.

A Filharmóniai Társaság 1942. április 24-i műsorfüzetében jelent meg „A zenei élvezet esztétikája” című írás folytatásának tekinthető. Zeneesztétikai témájú szöveg, amely elsősorban a hangversenylátogató közönségnek szól.

„Bartók Béla elindul...”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1943. március 12. 10–20.

A harminchat évvel korábban megjelent *Magyar népdalok* kiadvány „Elindultam szép hazámból” kezdetű népdalát választja mottójául az írás, amely Bartók zeneszerzői és népdalgyűjtői munkásságát ismerteti. A szöveg egy az egyben megegyezik Csukának a Filharmóniai Társaság kilencvenedik évfordulója alkalmából készült monográfiája „Arcképek a filharmónia világából” című fejezetének Bartókról szóló alfejezetével.

„Liszt Ferenc hazatér”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1943. május 21. 7–16.

Az írás Liszt Ferenc munkásságát ismerteti, ezen belül pedig a Filharmóniai Társasággal való kapcsolatát taglalja. A szöveg két, a zenekarnak szóló írásos Liszt-ajánlást is közöl faksimile formájában. A szöveg egy az egyben megegyezik Csukának a Filharmóniai Társaság kilencvenedik évfordulója alkalmából készült monográfiája „Arcképek a filharmónia világából” című fejezetének Lisztről szóló alfejezetével.

„Kilenc évtized a magyar zeneművészet szolgálatában”. *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1943. november 10. 17–20.

A címadás Csuka Bélának a Filharmóniai Társaságról szóló monográfiájára utal és valójában a megjelenés előtt álló kötetet mutatja be.

„Az ismeretlen katona”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1943. november 26. 9–15. (1943–44/ II)

Az írás a háborúban harcot vívó katonákkal állítja párhuzamba a művészi értékek megóvásáért küzdő embereket, közülük is a zenekarban játszó muzsikusokat emeli ki. Csuka szintén párhuzammal élve arra hívja fel a figyelmet, hogy míg a harctéren a katona és tábornok, úgy a zenekari muzsikusok és a karmesterek érdemei között sem tehetünk különbséget. A szerző utal az együttes kilencvenedik évfordulóján megjelent monográfiájára, amelyben bár maguk a zenekari tagok alig kerülnek említésre, mégis a „filharmóniai eszme névtelen hősei”-nek tekinthetők.

„Magyar művek a Filharmóniai Társaság műsorain”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1943. december 10. 11–18. (1943–44/III)

A szöveg a Filharmóniai Társaság Zenekara által bemutatott magyar kompozíciók helyét vizsgálja az együttes repertoárjában. Felsorolásra kerül annak a százhat komponistának a neve, akiknek műveit a zenekar műsorára tűzte kilencvenéves működése során, ezt követően pedig műfajok szerinti csoportosításban (szimfóniák, szvittek, szimfonikus költemények, nyitányok stb.) számadatok illusztrálják az előadott magyar művek mennyiségét. A kompozíciók effajta numerikus felsorolása Csuka monográfiája „hangversenyadatbázisának” előtanulmányaként tekinthető.

„Strauss Richard jubileum a Magyar Filharmonikusok hangversenyén.” *Harmónia műsorfüzet* 1943. december [Csuka saját listája szerint, a cikk nem lelhető fel a hagyatékban]

„A Filharmóniai Társaság külföldi hangversenyei”, *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1944. január 7. 11–16. (1943–44/IV)

A Filharmóniai Társaság külföldi turnéinak és hangversenyeinek legfontosabb eseményeit összefoglaló írás. Az együttes először az első világháború idején, 1918-ban hangversenyezett Berlinben, majd ezt követően még további hatvan hangversenyt számlál a cikk. A szerző a hangversenyek fogadtatásának érzékeltetéséhez a külföldi sajtó véleményalkotásából idéz.

„A Filharmóniai Társaság működése a jótékonyág terén”. *A magy. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmóniai Társaság műsora*. 1944. március 24. 9–15. (1943–44/VII)

A Filharmóniai Társaság intézményéhez tartozó jóléti egyesületek (Özvegy- és Árvasegélyező Egyesület és a nyugdíjasokat támogató Dohnányi Egyesület) bemutatásán kívül a zenekar jótékonyági hangversenyeit ismerteti a cikk. Az írás részletesen felsorolja azokat az intézményeket, amelyek javára hangversenyt tartott az együttes, s a szerző megállapítása szerint ez az összes hangversenynek mintegy a húsz százalékát teszi ki.

„A művészet mindenkié”. *Délmagyarország* (1946. december 8.): 6.

A rövid terjedelmű írás a Kommunista Párt 1946. december 8-i Bartók–Kodály hangversenye alkalmából látott napvilágot. A címadás Kodály egyik alap gondolatára és később megjelent kötetére rímel: A zene mindenkié. A szöveg a művészet és a zene szükséges jelenlétére hívja fel a figyelmet, valamint Bartók és Kodály munkásságát méltatja.

„Kinek adjuk a művészetet?”, *Délmagyarország* (1947. április 6.), oldal nélkül.

„A művészet mindenkié” című írás folytatásának tekinthető, amelyben a háborúk miatt válságba jutott művészetéről értekezik a szerző.

Egyéb írások

Laskai Anna: Csuka Béla zenei írásainak annotált bibliográfiája
Megjelenés helye, ideje: BTK ZTI, 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum, 2022
DOI-azonosító: https://doi.org/10.23714/mza.10026_NKFIH_142100

„Aprópénz”. *Időnk* (Délmagyarországi művészeti folyóirat) II/2 (1946): 23–26.

Vallásos témájú szöveg az emberek anyagi és szellemi javairól és Istennel való kapcsolatáról.

„Facies Dei/ Isten arca”. *Papi Lelkiség* IV/3 (1947): 49–52. [Az írás nem található a hagyatékban]

II. KÉZIRATOK

Kiadatlan zenei témájú írások

„Memorandum a Filharmóniai Társaság irattárának átvizsgálásáról és a »Filharmóniai Emlékgyűjtemény« létesítése érdekében.” 1931. Kézírásos dokumentum, 10 o. BTK Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum, Budapesti Filharmóniai Társaság letéti gyűjtemény, jelzet nélkül.

A Filharmóniai Társaság Választmánya részére készült beadvány, amely az együttes működése során megőrzött dokumentáció megőrzése céljából megalapítandó Emlékgyűjtemény érdekében készült. A szöveg részletesen tárgyalja az együttes birtokában található legfontosabb és legértékesebb dokumentumtípusokat, valamint azokat az emlékeket, amelyek az együttes rendszertelen ügyvezetése okán nem található meg a gyűjteményben. Az írásból az is kiderül, hogy az Emlékgyűjtemény létrehozásának ötlete és a dokumentumok összegyűjtése Csuka Béla munkájának köszönhető.

„Megjegyzések a Filharmóniai Társaság hangversenyműsorainak első kötetéhez” [Bevezető tanulmány] 1938. október, kézírásos dokumentum, 8 o. BTK Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum, Budapesti Filharmóniai Társaság letéti gyűjtemény, jelzet nélkül.

A Filharmóniai Társaság első negyvenkilenc évének mintegy kettőszáznyolcvanegy darab programját tartalmazó kötet bevezető tanulmánya. Mint ahogy a címből is kitűnik, az előszó az első kötethez készült, ám folytatása nem készült el, vagy nem maradt fenn. A szöveg a nem fellelhető műsorlapok forrásáról és a hangversenyek típusairól értekezik.

„Die Budapester Philharmoniker”. 1942. kézirat, német nyelvű, 6 oldal, Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár, Csuka Béla-hagyaték, jelzet nélkül.

Az írás a Budapesti Filharmóniai Társaság 1942. április 13-i, a Bécsi Filharmonikusok százéves jubileumán való szereplése alkalmából készült és a budapesti együttes nyolcvankilencéves működését foglalja össze. A Bécsi Filharmonikusok jubileumi műsorfüzetében azonban rövidített alakjában, mindössze egy oldalon jelent meg Csuka Béla nevének feltüntetése nélkül.

Három faliújság-cikk (1952). [A szövegek nem maradtak fenn a hagyatékban.]

- „A kottafejek igazi értékéről”
- „A pontól és a »rövid« hangokról”
- „Hivatás és munkaverseny”

Zenefilozófiai jegyzetek. Szeged. 1946–1947 [1953]. [A szövegek nem maradtak fenn a hagyatékban.]

[Tartalom: „Legato”

- „Tempo”
- „Téma”
- „Harmónia”
- „Disszonancia”
- „Polifónia”
- „Homofónia”
- „Melódia”
- „Ritmus”
- „Dinamika”
- Rubato”
- „Homokóra”
- „Operett”
- „Művészlélek”
- „Kamarazene”
- „Bartók szelleme (1949)”
- „Csend” (1952)
- „Klasszicizmus-formalizmus” (1952)
- „A Coriolan-nyitány tanulságai” (1952)
- „Auftakt” (1953)

„A gamszerű vonóshangszerek történeti és gyakorlati összefüggései”. 1953. [A szöveg kézirata nem maradt fenn a hagyatékban]

Előadások

„Bevezető előadás a Stúdióban 1934. április 2-án d. u. 4 órakor tartandó hangversenyhez”. Kézírási dokumentum, 4 o. Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár, Csuka Béla-hagyaték, jelzet nélkül.

A viola da gamba és a baryton történetét, játékmódját és repertoárját bemutató ismeretterjesztő előadás, amely Csukának a Magyar Rádióban leadott hangversenye előtt hangzott el 1934. április 2-án.

„A művészi hivatásról”. Székfoglaló értekezés. (A Szegedi Állami Zenekonzervatórium 1947. nov. 16-iki ünnepélyes megnyitóján felolvasásra.) Gépirat, 6 oldal. Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár, Csuka Béla-hagyaték, jelzet nélkül.

Csuka székfoglaló előadása a művészetek felvirágoztatását támogató intézmények és a művészi hivatás fontosságára kívánta felhívni a figyelmet, s ezen túl olyan filozófusok, költők és nagy gondolkodók

művészethez való viszonyáról értekezett, mint Platón, Arisztotelész, Szent Ágoston, Kant, Goethe, Schiller, Schopenhauer vagy Wackenroder.

„Bevezető előadás a gamba-hangversenyhez az Újságírók és Művészek Otthonában Szegeden, 1946. január 19-én”. Kézírási dokumentum, 5 o. Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár, Csuka Béla-hagyaték, jelzet nélkül.

A viola da gamba történetét, repertoárját, játékmódját tárgyaló ismeretterjesztő, hangversenyt bevezető előadás szövege, amely a koncerten elhangzó művekről is szót ejt. A szóban forgó hangverseny azonban – ahogy a kéziratban is fel lett tüntetve – ismeretlen okokból elmaradt.

Katalógusok, jegyzékek

A Filharmóniai Társaság elnökeinek, vendégeinek és barátainak írásai, 1887–1927. BTK Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum, Budapesti Filharmóniai Társaság letéti gyűjtemény, jelzet nélkül.

Csuka Béla által összeállított kötet, amely a Filharmóniai Társaság irattárában megőrzött leveleket tartalmazza. A kétszáznegyvenöt levelet magába foglaló kötet, betűrendben sorakoztatja föl például Gustav Mahler, Ottorino Respighi, Hans von Bülow, Richard Strauss és mások leveleit.

A Filharmóniai Társaság hangversenyműsorai 1853–1902. BTK Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum, Budapesti Filharmóniai Társaság letéti gyűjtemény, jelzet nélkül.

A Filharmóniai Társaság első negyvenkilenc évének mintegy kettőszáznyolcvanegy darab programját tartalmazó kötet. Az eredeti műsorlapok mellett kézírási formában azok a programok is szerepelnek a kötetben, amelyből nem maradt fenn eredeti példány. Csuka bevezető tanulmányt is készített a hangversenyműsorok gyűjteményéhez. [A bevezető szöveg tartalmát lásd a *Kiadatlan zenei témájú írások* kategória alatt.]

A Filharmóniai Társaság hangversenyműsorai 1853–1943. 1–2. köt. Kézirat. Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár, Csuka Béla-hagyaték, CSBM–1.377/1–2, CSBM–1.637

A Csuka Béla monográfiájában (*Kilenc évtized a magyar zeneművészet szolgálatában: a Filharmóniai Társaság emlékkönyve 90 éves jubileuma alkalmából*) szereplő hangverseny-adatbázishoz készült kéziratos lajstrom.

A Filharmóniai Társaság Alapszabályai. BTK Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum, Budapesti Filharmóniai Társaság letéti gyűjtemény, jelzet nélkül.

A Filharmóniai Társaság és jóléti intézményeinek – az Özvegy- és Árvasegélyező Egyesület, a Dohnányi Egyesület – alapszabályait, közgyűlési jegyzőkönyveit az 1870 és 1924 közötti időszakból egységbe foglaló kötet.

Richter János levelei és magyarországi működésének adatai. Kézirat, 108 o. Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár, Csuka Béla-hagyaték, Ms. mus. th. 107

A Csuka által összeállított kis alakú füzet Richter Jánosnak, a Filharmóniai Társaság irattárában őrzött hatvanhárom levelét, valamint filharmóniai szerepléseinek teljes műsorát sorakoztatja fel.

A Filharmóniai Társaság „Erkel Ferenc könyvtárának” könyvjegyzéke (leltár) A (nyomtatott könyvek), dátum nélkül, zöld, kemény kötésben, magyar nyelvű, kézirásos dokumentum, 265 o. BTK Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum, Budapesti Filharmóniai Társaság letéti gyűjtemény, jelzet nélkül.

A Filharmóniai Társaság Erkel Ferenc könyvtárában megőrzött köteteket listázza könyvtári jelzete szerint a mű pontos bibliográfiai leírásával, valamint a könyveket adományozó személy, vagy intézmény megadásával.

A Filharmóniai Társaság „Erkel Ferenc könyvtárának” könyvjegyzéke (leltár) C (nyomtatott zeneművek), dátum nélkül, zöld, kemény kötésben, magyar nyelvű, kézirásos dokumentum, 121 o. BTK Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum, Budapesti Filharmóniai Társaság letéti gyűjtemény, jelzet nélkül.

A Filharmóniai Társaság Erkel Ferenc könyvtárában megőrzött nyomtatott kottákat listázza könyvtári jelzete szerint, a mű pontos bibliográfiai leírásával, valamint a kottákat adományozó személy, vagy intézmény megadásával.

A Filharmóniai Társaság „Erkel Ferenc könyvtárának” könyvjegyzéke (leltár) D (írott zeneművek), dátum nélkül, zöld, kemény kötésben, magyar nyelvű, kézirásos dokumentum, 121 o. BTK Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum, Budapesti Filharmóniai Társaság letéti gyűjtemény, jelzet nélkül.

A Filharmóniai Társaság Erkel Ferenc könyvtárában megőrzött faksimiléket listázza könyvtári jelzete szerint a művek részletes leírásával, valamint a kottákat adományozó személy, vagy intézmény megadásával.

A Filharmóniai Társaság „Erkel Ferenc könyvtárának” könyvjegyzéke (leltár) E ([zenei-] folyóiratok), dátum nélkül, zöld, kemény kötésben, magyar nyelvű, kézirásos dokumentum, 73 o.

BTK Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum, Budapesti Filharmóniai Társaság letéti gyűjtemény, jelzet nélkül.

A Filharmóniai Társaság Erkel Ferenc könyvtárában megőrzött zenei folyóiratokat listázza könyvtári jelzete szerint a művek részletes leírásával, valamint a folyóiratokat adományozó személy, vagy intézmény megadásával.

Filharmóniai Társaság Erkel Ferenc Könyvtárában található dokumentumok cédulakatalógusa, dátum nélkül, kb. 800 tétel, kézírásos dokumentum. BTK Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum, Budapesti Filharmóniai Társaság letéti gyűjtemény, jelzet nélkül.

A Filharmóniai Társaság fent felsorolt könyv-, kotta- és folyóirat-jegyzékek adatait tartalmazó katalógus-cédulák.

„A Városmajor utcában őrzött zeneművek jegyzéke I.” [Dohnányi magyarországi kottatárának leltárja], dátum nélkül, gépirat, 23 o. Florida State University Kilényi-hagyaték, Misc. Documents 1897–1950_17.

A lista az Egyesült Államokba emigrált Dohnányi Ernő magyarországi – a Városmajor utcában Dohnányi húga lakhelyén őrzött – kottatárának tételeit tizenkét kategória szerint sorolja fel.

„Siklós Albert zenekari művei”, dátum nélkül, gépirat, 4 oldal. Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár, Csuka Béla-hagyaték, jelzet nélkül.

A zeneszerző és főiskolai tanár, Siklós Albert zenekarra írt műveinek lajstroma.

„Bartók Béla zeneműveinek előadásai a Budapesti Filharmóniai Társaság hangversenyein (1904–1943)”, dátum nélkül, kézirat, 3 o. Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár Csuka Béla-hagyaték, jelzet nélkül.

A Budapesti Filharmóniai Társaság zenekara által előadott Bartók-művek listája, amelyet Csuka minden bizonnyal az 1943-as jubileumi könyv bevezető tanulmányaihoz és a kötetvégi repertoárlista összeállításához használt.

„A Budapesti Filharmóniai Társaság hangversenyein 1853–1943-ig előadott Mozart-művek részletes lajstroma a vezénylő karmesterek és közreműködő szólisták pontos megjelölésével”, dátum nélkül, gépirat, 10 o. Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár, Csuka Béla-hagyaték, jelzet nélkül.

A Budapesti Filharmóniai Társaság által előadott Mozart-művek listája, amelyet Csuka, az együttes 1943-ban megjelent kötetének repertoárlistájához készített el.

„Inhaltsverzeichnis der Kantaten von J. S. Bach”, dátum nélkül, kézirat, német nyelvű, 6 o.
Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár, Csuka Béla-hagyaték, Ms. mus. th. 110.

Johann Sebastian Bach kantátiról készített tartalomjegyzék.

A viola di gamba történetére és irodalmára vonatkozó forrásmunkák. I. Budapest: 1932–1939.
Kézirat. Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár Csuka Béla-hagyaték, CSBM-1.639

A Csuka Béla által összeállított és lejegyzett kötet, a viola da gamba történetével kapcsolatos huszonöt, általa legfontosabbnak vélt szakirodalmi munkákat rendezi egységbe. A nemzetközi szakirodalomból válogató összeállítás azért is tekinthető kiemelt fontosságúnak, mert olyan írások is fellelhetők benne, amelyekhez akkoriban valószínűleg igen nehezen – vagy egyáltalán nem – voltak hozzáférhetőek Magyarországon. A kötet ráadásul bizonyos pontokon a lejegyző megjegyzéseit is tartalmazza.

A baryton/ viola di bardone/ történetére és irodalmára vonatkozó forrásmunkák. Budapest, 1939.
Kézirat. Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár Csuka Béla-hagyaték, CSBM-1.640

A viola da gambához hasonlóan Csuka az általa szintén kedvelt historikus hangszer, a barytonra vonatkozó szakirodalmat is összegyűjtötte és egy díszes, keménykötésű kötetben jegyezte le. A gamba-irodalmat felsorakoztató könyvhöz hasonlóan ez is olyan tanulmányokat tartalmaz, amelyekhez valószínűleg nehezen férhetett hozzá. E kötet is tartalmaz értékes megjegyzéseket a kézirat összeállítójától.

„Tárgymutató dr. Kováts Ferenc professzor könyvtárának katalógusához, valamint a német egyetemeken készült doktori disszertációk jegyzéke”. 1957. Kézirat, 12 o., Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár Csuka Béla-hagyaték, jelzet nélkül.

Kováts Ferenc (1873–1956) közgazdász, gazdaságtörténész, Dohnányi Ernő húgának, Dohnányi Máriának a férje. A jegyzéket Csuka Béla abban az időben készítette, amikor Dohnányi Magyarországon maradt könyv- és kottatáráról állított össze lajstromot (lásd. „A Városmajor utcában őrzött zeneművek jegyzéke I.”). Dohnányi Mária levelezése alapján kirajzolódik, hogy férje, Kováts Ferenc halála után baráti kapcsolatot ápolt Csukával. Ezt a gordonkaművész hagyatékában fennmaradt néhány Dohnányi Márta által dedikált kötet is alátámasztja.

„Deutschsprachige Kritiken aus Budapest, Wien und Berlin über die Konzerte der Budapester Philharmoniker unter Leitung von: Hans Richter, Gustav Mahler, Johannes Brahms, Arthur Nikisch, Hermann Levi, Felix Mottl, Fritz Steinbach, Dr. Muck, Dr. Felix Weingartner, Edouard Colonne, Gabriel Pierné, Wassily Safonoff, Stefan Kerner, Ernst von Dohnányi.” Dátum nélkül.

Gépirat, 14 o. BTK Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum, Filharmóniai Társaság irattári gyűjteménye, valamint az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár Csuka Béla-hagyaték

A Filharmóniai Társaság Zenekarának előadásait értékelő német nyelvű kritikák gyűjteménye, amelyet Csuka Béla állított össze.

Közreadás-tervezet, átirat

„J. S. Bach: 6 Suiten für Violoncello solo kritisch revidiert und bezeichnet von Béla Csuka”. Kézirat és vázlatok, német és magyar nyelvű. Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár, Csuka Béla-hagyaték, Ms. mus. th. 114.

Johann Sebastian Bach hat csellósztíjének kritikai kiadását előkészítő, vázlatos kottaanyag és töredékes bevezető-szövegek.

Kodály Zoltán: Sonata – Violoncello solo [Op. 8]: a mű lejegyzése mind a scordaturás játékmód mind pedig a hangzás szerint; készítette és ujjrenddel ellátta Csuka Béla. Kézirat, 62 o., Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár Csuka Béla-hagyaték, Ms. mus. 4174

Bár nem tartozik összefüggő bevezető írás a kottához, az ujjrendekkel ellátott zenei anyaghoz jelmagyarázat és hibajegyzék is társul.

Giuseppe Tartini: Concerto [D] per Viola da gamba con Quartetto e due Corni accompagn. „Az eredetileg cellószerűen szerkesztett szólórészt gambaszerűvé átdolgozta Csuka Béla”. Kézirat, 32 o. Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár Csuka Béla-hagyaték, Ms. mus. 4170

A kézirat címlapján a következőket olvashatjuk: „A bécsi Gesellschaft der Musikfreunde könyvtárában őrzött eredeti kéziratos partitúra alapján és Christian Döbereiner continuo-megoldásának felhasználásával leírta, s az eredetileg csellószerűen szerkesztett szólópartitúrát gambaszerűvé átdolgozta Csuka Béla (Az átdolgozás híven követi az eredeti szöveget a kadencákban is). Ebben az alakjában első előadása: Szegeden, 1948. június 21-én az Állami Zenekonzervatórium „Collegium musicum” sorozatának XIV. bérleti hangversenyén (II. kamarazenekari est)”. A kottához nem tartozik bevezető tanulmány, vagy egyéb, kritikai kiadásra utaló szöveg.

Fordítás

Spitta Fülöp: *Bach János Sebastyén*. Kézirat, 6 füzetben, 96 o. Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár, Csuka Béla-hagyaték, jelzet nélkül.

A töredékben elkészült – vagy fönmaradt – fordítás Philipp Spitta nagyszabású kétkötetes 1873 és 1880 között írt Bach-monográfiájából

töredékessége ellenére is figyelemreméltó munkája Csukának, tekintve, hogy mind a mai napig nem készült belőle magyar nyelvű fordítás.

Egyéb, nem zenei témájú írások

[A „Harangszó a pusztában” című írás kivételével a fent felsorolt írások nem fellelhetők a hagyatékban.]

„Ezüstlakodalmi ének” (1941)

„Öreg novicius lelki naplója” (Szob, 1944–1945)

„Harangszó a pusztában” (Szeged, 1945). Kézirat. Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár, Csuka Béla-hagyaték, jelzet nélkül.

Csukának egy szegedi, filharmóniai hangverseny utáni gondolatait rögzíti az írás, melyben a szegedi zeneéletről, a háború után zeneélet, valamint a zenész-kivándorlás problémáját fejtegeti.

„Angyalok muzsikája” (Szeged, 1946)

„Karácsonyi lélek” (Szeged, 1946. december)

„Búcsú a múlttól” (Szeged, 1946. december)

„Égi és földi szerelem” (Szeged, 1947)

„Látszat és valóság” (Szeged, 1947)

„Vízcseppek” (Szeged, 1947)

„Szent Rókus tornyai” (Szeged, 1947)

„Az örök téma változatai” (Szeged, 1947)

„Az Ő köntöse” (Szeged, 1948)

„Soliloquia”. Egy magára maradt ember naplóbejegyzései (Ábrahámhegy, 1947)

„Az áldozat. Egy dráma vázlata” (Ábrahámhegy, 1947)

„Egy kép története (I–IX. rész)” (1949–1954)

Virrasztások könyve. 1947–[1954]

[Tartalom:

- „Virrasztás (1. éjszaka)”
- „Halottak napja (2. éjszaka)”
- „Haláltánc (3. éjszaka)”
- „Ajándék (4. éjszaka)”
- „Búcsúzás (5. éjszaka)”
- „Öröm (6. éjszaka)”

- „Áldozat (7. éjszaka)”
- „Vágy (8. éjszaka)”
- „Képek és könyvek között (9. éjszaka)”
- „Húsvéti napsugár (10. éjszaka)”
- „Hivatás (11. éjszaka)”
- „Lelkiismeret (12. éjszaka)”
- „Jel (13. éjszaka)”
- „Erő (14. éjszaka)”
- „Kristály (15. éjszaka)”
- „Hatalom (16. éjszaka)”
- „Remény (17. éjszaka)”
- „Rés (18. éjszaka)”
- „Dicsőség (19. éjszaka)”
- „Újévi gondolatok (20. éjszaka)”
- „Szabadság (21. éjszaka)”
- „Az árnyékos oldal (22. éjszaka)”
- „Gondolatok a könyvtárban (23. éjszaka)”
- „A koldus szeme (24. éjszaka)”
- „A kereszt tövében (25. éjszaka)”

„Levél Cs[uka]. E[tel].-nek fogságából való kiszabadulása alkalmából” (Ábrahámhegy, 1954)